

DELİ DUMRUL'DA ANLATININ DÜZENLENİŞİ VE RETORİK ŞEMANIN GÖRÜNÜMÜ

Organisation Of The Narration And The Rhetoric Schema Aspect In Deli Dumrul

Doç. Dr. Nermin YAZICI*

ÖZ

Anlatı türü metinler, yalnızca dilbilim ve edebiyat alanında değil, pek çok bilim dalının ilgi alanı içinde (toplumbilim, ruhbilim, felsefe, antropoloji vs.) araştırmalara konu olmuştur. Bu farklı alanlar kendi alanlarına özgü çalışmalarda, özellikle anlatı çözümlemesinin sağladığı verilerden yararlanmışlardır. Bu geniş uygulama alanı, anlatıların yapısını incelemeyi amaçlayan pek çok sayıda kuramın ve terminolojinin gelişmesine neden olmuştur. F. de Saussure'un dil çalışmalarına getirdiği yeniliğin bir uzantısı olarak yapısalcılıkla birlikte kendini yeni bir disiplin olarak tanımlayan anlatıbilim, tümceüstü dil çalışmalarına yönelmeyle önem ve değer kazanan metindilbilim, anlatı türü metinler üzerine önemli kuramsal yaklaşımlar ortaya koymuştur. Metindilbilim, metinlerin üretilme ve alınma-sındaki düzenlilikler saptanmaya çalışırken; dilin biçimsel özelliklerini açıklamaktan çok, işlevlerine, yani kullanım amaçlarını saptamaya yönelerek, sözlü ve yazılı metinlerin dilbilgisel ve anlamsal yapılarını ve bu yolla metinlerin iletişimsel boyutunu ele almaktadır. Türk edebiyatının ve kültürünün en önemli, temel metinlerinden Dede Korkut kitabı kültürel, sosyolojik, folklorik, tarihsel, vb. pek çok yönüyle araştırmalara konu olmuş ve olmaya devam etmektedir. Bu çalışma, dilbilim alanının kuramsal yaklaşımları çerçevesinde Dede Korkut'ta yer alan Deli Dumrul anlatısının retorik şemasının görünümünü değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Retorik şema, anlatı metinlerinin yapısal niteliğini, bu yapıların işlevsel özellikleri açısından tanımlamayı içerir ve sözlü anlatıların yapısal niteliği W. Labov (1972) tarafından tanımlanmıştır.

Anahtar Kelimeler

Anlatıbilim, Metindilbilim, Retorik Şema, Deli Dumrul, Anlatı, Sözlü-Yazılı Anlatı

ABSTRACT

Narrative texts have been the subject of research not only for linguistics and literature but also for numerous fields such as sociology, psychology, philosophy and anthropology. The said disciplines have made use of data produced especially by narrative studies in their own fields of research. This wide application has resulted in the introduction of many theories and terminology aiming at studying structure of narrative texts. Stylistics, emerging as a new discipline and a part of innovation introduced by Saussure into linguistics, and textlinguistics, promoted as a result of studies conducted in extra-sentential field, have suggested significant approaches on narrative texts. Textlinguistics tries to determine regularities in the production and interpretation of texts and focuses on functions, that is uses but not formal characteristics of a language, thus dealing with communicative features through syntactic and semantics studies. Book of Dede Korkut, one of the fundamental texts of Turkish literature and culture, has been the subject of countless sociological, historical and folkloric studies. This study aims at dealing with rhetorical schemata of a text called 'The Story of Deli Dumrul' of the Book of Dede Korkut within the scope of linguistics theories. Rhetoric schema determine structural features of narrative texts in terms of their functional characteristics. W. Labov (1972) determined structural features of verbal narrations.

Key Words

Stylistics, textlinguistics, rhetoric schema, Deli Dumrul, narration, verbal-written narration

* Başkent Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliği Bölümü
Öğretim Üyesi, nerminyazici@gmail.com

Giriş

Söylem/metin çözümlemesi alanında yapılan ilk çalışmalar, özellikle sözlü anlatılara yönelmiş ve anlatıların yüzey yapı özellikleri üzerinde durulmuştur. Daha sonraları, anlatıları bir bütün olarak incelemek üzere kuramlar ve yöntemler geliştirilmeye başlanmıştır: Örneğin Labov ve Waletzky (1967), Van Dijk (1972) (bkz. Zeyrek, 1991). Bu çalışmanın konusunu oluşturan Dede Korkut Kitabı'nda yer alan "Duha Koca Oğlu Deli Dumrul Destanı"1 anlatısı da kaynağını sözlü anlatıdan alan 15.-16.yy'da yazıya aktarıldığı düşünülen bir metindir. Dede Korkut kitabına ya da bu kitap içinde yer alan kimi anlatılara yönelik olarak alan yazınında önemli bir akademik bilgi birikimi söz konusu olmakla birlikte bu çalışmada amaçlanan, anlatı çözümlemelerinde yapısal temelli anlayışla oluşan kuramsal yaklaşımlarla anlatsal düzenlenişe dikkat çekmektir. Deli Dumrul'un diğer Dede Korkut anlatılarından farklılaşmasındaki görünümü ortaya koyarak söz konusu anlatının tarihsel sıralılıkta kitapta yer alan diğer anlatılardan farklı biçimlenişini metin merkezli bir incelemeyle belirginleştirmektedir. Labov'un (1972) ortaya koyduğu kuramsal çerçevede Deli Dumrul anlatısının özellikleri ele alınacaktır. Bu nedenle öncelikle, anlatı çalışmalarındaki yönelimler hakkında genel bilgiler verilecek, söz konusu kuramsal çerçeve tanıtılacak ve daha sonra anlatının biçimlenişindeki özellikler betimlenmeye çalışılacaktır.

Anlatıbilim ve Anlatı Çalışmalarında Yönelimler

Dilin bilgi vermek üzere değil, anlatımsal amaçlarla kullanıldığı anlatı türü, en temel söylem ulamı olarak

metin türleri içinde kendini belirginleştirmektedir. Dilbilim alanında çok önemli bir yer tutan anlatı türüne ilişkin çalışmalar, F. de Saussure'un dil çalışmalarına getirdiği yeniliğin bir uzantısı olarak yapısalcılıkla birlikte kendini yeni bir disiplin olarak tanımlamıştır. Bu yeni disiplin Anlatıbilim, anlatının bilimsel anlamda incelenmesi, 1970'li yıllarda Gerard Genette, Mieke Bal, Gerald Prince ve başka yapısalcı kuramcılar tarafından yaygınlaştırılmıştır (Onega ve Landa 2002).

Anlatı türü metinler, yalnızca dilbilim ve yazın alanında değil, pek çok bilim dalının ilgi alanı içinde (toplumbilim, ruhbilim, felsefe, antropoloji vs.) araştırmalara konu olmuştur. Bu farklı alanlar kendi alanlarına özgü çalışmalarda, özellikle anlatı çözümlemesinin sağladığı verilerden yararlanmışlardır. Bu geniş uygulama alanı, anlatıların yapısını incelemeyi amaçlayan pek çok sayıda kuramın ya da Culler'in (1975) deyişiyle "üst-dilin" gelişmesine neden olmuştur. Bu kuramlardan her biri kendine özgü terminolojisi, anlatı birimlerinin tanımlanması ve kendi bütünlüğü ile her metnin incelenebileceği kendi içinde yeterli bir sistem haline gelmiştir (Özçalışkan 1996).

Anlatı, dilbilim ve dil psikolojisinde çeşitli yaklaşımlarla incelenmektedir. Bilişsel açıdan anlatıyı ele alanlar, anlatının bölüm yapısına veya kurguyu oluşturan nedensel ilişkilere bakmaktadırlar. Dilbilimsel yaklaşımlar ise, ya söylemde bağdaşıklık yaratmakta kullanılan dil yapılarını ya da ön-arka plan düzenlemesini ve zamansal bakış açısı belirtmekte kullanılan dil yapılarını incelemektedirler. Kavramsal ve dilbilimsel yaklaşımları birleştiren bir görüş de değişik dil bi-

çimlerinin anlatı bölümleri arasında bağlantı kurmadaki işlevlerini araştırmaktadır (Koç 1993).

Dilbilimde, anlatılar, göstergebilim ve söylem çözümlemesinin en çok ilgilendiği metin türüdür. Bu alanlar anlatıları dikkatle incelemenin yanı sıra bu metin türünün çeşitli yönlerini açığa çıkarmaya çalışmıştır. Göstergebilim anlatının hangi anlam katmanlarından oluştuğunu inceler ve bunu bir üstdil aracılığı ile dizgeleştirerek sunmaya çalışır (Rifat 1982:16). Göstergebilim, anlatılanların anlamlarını araştırmayı değil, anlamların ekleniş biçimini ortaya çıkarmayı, yani anlatılardaki üretim sürecinin aşamalarını saptamayı amaç edinir. Böylelikle göstergebilim, okuyucuya metnin gücül anlamlarını açıklamaya çalışmayıp; anlamın nasıl oluştuğunu, söylem düzlemine nasıl çıkarıldığını gösteren bir taslak sunmaktadır.

Anlatı çözümlemesiyle ilgili bir modelin saptanmasını ilk kez sağlayan ve anlatı çözümlemesinde çığır açan model V. Propp'un (1928) 'Masalın Biçimbilimi'2 (Morfolojiya Skazki) adlı masallar üzerine yaptığı çalışmadır ve bugünkü göstergebilimin anlatısalılık düzlemini açıklamak için önemli bir yöntem ve araç sunmuştur. Propp, Rus Halk Masalları'nı eşsüremlî (senkronik) bir yöntemle incelemiş ve olağanüstü masalın değişen özellikleri altında yatan değişmeyen düzeni saptamıştır (Rifat 1999).

Propp, bu çalışmasında, dizgeyi oluşturan masalları, içerdikleri işlevler açısından dizisel (yatay) bağıntılar aracılığıyla betimlemektedir. Propp, çalışmasında masalların yüzey yapısındaki çeşitli görünümünün, derin yapıda tekbiçimliliğe dönüştüğü var sayımından yola çıkmış ve bu doğrul-

tuda masalların oluşturduğu toplamı bir dizge olarak kabul etmiştir. Masalların tek tek incelenmesiyle ortaya çıkarılan işlevler daha sonra bütün masallar açısından karşılaştırılarak sınıflandırılmış; masalların anlatısal akışını oluşturan 31 işlev saptamıştır. Propp'a göre bir metni parçalara ayırıp, tüm bu parçaları tanımlamadan parçaların kendi aralarındaki ve bir bütün olarak metinle ilişkilerini tanımlamadan herhangi bir karşılaştırmalı çalışma yapmak olanaklı değildir. Propp, kurgusal yapıyı kavramlaştırabilmek için bu kurgu birimlerini tanımlamada işlevsel özelliklerini ayrıştırır ve bu nedenle de biçimbilim üzerinde durur. Amacı bir anlatı türü olarak masal için bir dilbilgisi oluşturmak olan Propp, bu amaç için masalarda yer alan değişmez ve değişken öğeleri birbirinden ayrıştırır ve işlev olarak adlandırdığı sabit öğeleri çözümlemelerinin merkezine yerleştirir.

Anlatılara farklı açıdan bakan söylem/metin çözümlemesi, dilbilimde, dili tümceüstü birimlerle inceleme yaklaşımı sonucunda oluşmuştur. Anlatı metnini çeşitli boyutlarıyla ve her şeyden önce bir oluşum olarak inceleyen metin/söylem çözümlemesi, metnin kendisine, yani dil kullanımına verdiği önemle göstergebilimsel yaklaşımdan ayrılmaktadır. Söylem/metin çözümlemesi anlatıyı oluşturan dil dışı öğelerin (üretici ve alıcının bilişsel etkinlikleri, sahip oldukları bütüncül düzen, üretici ve alıcının bilişsel etkinlikleri, vb.) dil öğeleriyle nasıl bağlandığını, bunların metne nasıl yansıdığını araştırmaktadır. Söylem/metin çözümlemesinde anlatı çeşitli boyutları olan bir süreç olarak incelendiği için, yapı kavramı, anlamın eklenmesi için durağan bir

öge olarak ele alındığı göstergebilimin aksine, dinamik bir özelliğe sahiptir. Anlatı bir iletişim edimi, bir etkileşim olgusu olarak görülmeye başlanmış; anlatı çözümlemelerinde artık sadece yüzey yapıda ortaya çıkan ögeler değil, anlatıcının söyleme süreci, alıcı ile etkileşimi ve bunun söyleme etkisi, alıcının anlama süreci üzerinde durulmaya başlanmıştır. Günümüzün de anlatı araştırmalarında bu söz konusu yaklaşım belirleyici olmakta ve anlatı söylemi oldukça karmaşık bir etkinlik olarak görülmektedir.

Metin Türü Olarak Anlatı:

Pek çok araştırmacı tarafından anlatı tanımlanmakla birlikte, anlatının genel kabul gören tanımını W. Labov (1972) yapmıştır. Dilbilim alanında anlatı çalışmaları öncelikle sözlü anlatılar üzerine yoğunlaşmıştır ve Labov'un tanımı da sözlü anlatılar üzerine yapılan bir incelemedir. Labov, sözlü anlatıyı, yalnızca geçmiş deneyimlerin değiştirilmeksizin (gerçekte oluş sıralarına göre) söze dökülerek aktarımı olarak tanımlar. Çok çeşitli olayları ve duyguları/deneyimleri konu edinen sözlü anlatılar, günlük konuşmalarda olduğu gibi, evrensel ve kültürel öğelerden oluşur ve her kültürün kendine özgülük sergileyen anlatım biçimleri vardır.

Labov'un çalışması kültürel farklılıkların ötesinde, tüm sözlü anlatılarda ortak sayılabilecek özellikler üzerinde durmuştur. Sözlü anlatılarda görülen bu yapının evrensel oluşu, insan beyninin metin üretme biçimine de işaret etmektedir. Sözlü anlatılarda belirlenen bu yapının, yazılı anlatılarda ve kurmaca anlatılarda da yer alması, Labov'un sunduğu bu yapının anlatıya özgü olduğunu da kanıtlamaktadır. Labov'un sözlü anlatılardan

yola çıkarak belirlediği bu yapı, anlatı çalışmaları için bir prototip de oluşturmaktadır. Labov'a (1972) göre bir anlatının altı temel ögesi vardır:

1.Özet (Abstract): Anlatıcı öyküsüne olup bitenin kısa bir özetini vererek başlar. Anlatının neye ilişkin olduğunu ve niçin anlatıldığı hakkında bilgi vererek öyküyü genel çizgileriyle tanıtan ve genellikle anlatının hemen başında yer alan bölümdür.

2. Tanıtım/ Yönlendirim (Orientation): Anlatıcı zaman, uzam, kişi ve olaylara ilişkin bilgiler verir. Bu bölümde geçmişte süreklilik gösteren zaman ve görünüş ekleri, süreklilik gösteren belirteçler yer alır.

3. Karmaşık Olaylar Dizisi (Complicating Action): Olayların sıralı aktarımı vardır.

4. Değerlendirme (Evaluation): Anlatının işlevsel açıdan en önemli bölümüdür. Bu bölümde anlatıcı, anlatısının neden anlatılmaya değer olduğunu vurgular. Olayları niçin anlatıldığını, kendisi için taşıdığı önemi ve anlatısını sıra dışı kılan yönü verilir. Labov, değerlendirme bölümünü dört başlık altında inceler:

a) Dış Değerlendirme (External Evaluation): Anlatı sırasında anlatıcı öyküsünü keserek dinleyiciye o öyküyü neden anlattığını söylediğinde ya da öyküyü kesmeksizin yaşadığı olayın en heyecanlı anında duyumsadıklarına, düşündüklerine ilişkin bir söz söylediğinde dış değerlendirme yapmış olur.

b) İçe yerleşik değerlendirme (Embedding of Evaluation): Anlatıcı anlatıyı kesmeden, olay anında duyumsadıklarını ya da öyküde yer alan kişilerin söylediklerini dile getirdiğinde ya da olayı ve olayda yer alan diğer kişilerin duygularını bir üçüncü kişi-

nin ağzından aktardığında içe yerleşik değerlendirme yapmış olur.

c) Eylem Aktarımı Yoluyla Değerlendirme (Evaluative Action): Anlatıcı başından geçen olayda yer alan kişilerin ne söylediklerini değil, ne yaptıklarını anlatır.

d) Olayların Geciktirilmesi Yoluyla Değerlendirme (Evaluation by Suspension of Action): Anlatıcının öykü akışını kesip olay sırasında yaşadığı duygulara dikkat çeken böylelikle de olayların çözümü geciktirerek dinleyicinin dikkatini o an üzerine yoğunlaştıran değerlendirmedir. Böylelikle çözüm bölümünün etkisi de arttırılmış olur.

Anlatıcılar dilbilgisel ve sözdizimsel öğelerden yararlanarak da deneyimlerini değerlendirirler. Labov değerlendirme amacıyla kullanılan öğeleri dört ulamda inceler:

-güçlendiriciler (intensifiers): Bir anlatıcı iletisinin anlamını güçlendirmek için vurgudan, nicelik bildiren sözcüklerden, yinelemelerden, kültürel anlam taşıyan sözcüklerden ve ünlemlerden yararlanabilir.

-karşılaştırmacılar (comparators): Öyküde gelecek zaman kullanımı, olumsuzluk ekleri, varsayımsal koşul tümcelerinin kullanımı anlatıcının belli bir amaç güttüğünü vurgular. Labov'a göre olumsuzluk eklerinin kullanımı olmamış bir olay ile olmuş bir olayı karşılaştırma amacına yöneliktir. Anlatıcı çeşitli dilbilgisel düzenlemelerle karşılaştırma yaparak yaratmak istediği anlam ve etkiyi güçlendirmektedir.

-bağıntılayıcılar (correlatives): Bağntılayıcı yapılar, olmuş iki olayın bir arada aktarılmasını sağlar. Süreklilik gösteren zamanların kullanımı, çift eşlemeli sözcükler, çift niteleme

sözcükleri, niteleyici ortaçların kullanımını bu ulama girmektedir.

-açımlayıcılar (explicatives): Anlatıcılar aktarmak istedikleri duygu ve düşünceleri açıklamak için tümleyici bağlaçlar ve ilgi tümcecikleri kullanabilirler.

5. Çözüm (Result or Resolution): Anlatıcı, sonuçta ne olduğunu aktarır. Söylem sırasında amaçlanan son duruma gelmeyi geciktirmek amacıyla yaratılan belirsizlikler artık bir çözüme ulaşmıştır.

6. Sonuç (Coda): Anlatıcının sona erdiğini belirten bölümdür. Anlatıcıyı oluşturan temel olaylar kapanmıştır, anlatıcı anlatımın bittiğini işaretler.

Labov, sözlü anlatıların yapısal niteliğini, bu yapıların söylemsel işlevleri açısından ortaya koyar; bu nedenle anlatıcının yapısını ortaya koyan yukarıdaki bölümler anlatıcının retorik şemasıdır. Retorik şema, bir metin türünü diğerlerinden ayıran türe özgü dilsel göstericilerdir. Metnin içerik şemasını somut, açık ve ulaşılabilir kılan; biçimsel değil, işlevsel parçalarıdır.

Retorik şema okur merkezli bir dilsel düzenlemedir; üreticinin (konuşucunun/yazarın), içeriği, okura nasıl okutmak istediğini gösterir ve üreticinin içeriği yönlendirmesini sağlar. Anlatıcı metinlerinde retorik şemalar birbirini çizgisel sıra içinde izlemek zorunda değildir, okur bu düzenlemeyi kendi zihinsel etkinliği içinde gerçekleştirir. Bu nedenle zaman zaman anlatıcı metinlerinde retorik yapıların bütün bölümleri açık olarak verilebilir, kimi bölümler çekilmiştir (slot) ve okur bu bölümleri tamamlamaya çalışır. Okur, retorik şemayı tamamladığında ancak, metni kavraması ve algılaması mümkün olacaktır. Okurun

retorik şemadaki düzenlemeleri görebilmesi ve kendisine sunulan retorik yapıyı zihinsel olarak yeniden kurabilmesini sağlayan da okurun söyleme ilişkin bilgisidir. Pek çok araştırmada (Örneğin: Haenggi 1993, Andringa 1993, Waters 1993, Yağcıoğlu 1996) söylem bilgisinin metnin algılanmasında ve kavranmasında son derece önemli bir rol yüklediği artık kesinleşmiştir.

Özetleyecek olursak, anlatı metinlerindeki retorik şemanın düzenlenişinde çizgisel sunumun kırılması, dağınık olarak metinde yer alması veya çeşitli bölümlerinin eksiltilmesi söz konusu olabilir. Retorik yapıdaki bu görünüm farklılıkları üretici tarafından okurun okuma çizgisini yönlendiren bir dilsel düzenlemedir; üretici, metnin okuma çizgisinde okurun hangi bilgiyle ne zaman karşılaşacağını planlar; bu yüzden retorik yapıdaki düzenleme metnin kurmacasını (fiction) oluşturur. Başka bir deyişle, retorik yapıyla anlamsal yapının uyumu kurmacayı yaratır.

Labov bir anlatıda, retorik şemanın altı bölümün bulunması gerekmediğine dikkat çekerek, bu bölümlerin bir kısmının anlatı metninde eksiltilebileceğini söyler. Labov, bir anlatı metninden eksiltilemeyecek tek bölüm olarak karmaşık olaylar dizisini gösterir ve anlatıyı anlatı yapan parçanın karmaşık olaylar dizisi olduğunu belirtir.

Sözlü anlatılara ilişkin yapılan çalışmalar, anlatının ve anlatının retorik şemasını tanımlamada önemli katkılar sağlamış ve genel olarak anlatı türünün prototipik biçimlenişi hakkında önemli veriler sunmuştur. Sözlü anlatıların yanı sıra yazılı anlatılar da önemli bir inceleme materyali

oluşturmaktadır. İletişim kanalındaki değişim, sözlü ve yazılı anlatım arasında önemli farklılıklara neden olmaktadır. Bu farklılığı Linde ve Labov (bkz. Stubbs 1983) şöyle ifade eder: *“Anlatılar pek çok yazılı metne göre çok farklıdır (atipiktir); duyulma ya da yazılma sırasındaki sunumlarıyla kururlar. Bu durum, anlatılarla konuşma dili arasında genel olarak bir bağlantı kurar. Dinleyiciler konuşma sunumundaki çizgisel sırayı takip ederler. Buna karşın yazılı metinlerdeki sunum, okura çizgisel verilmez, bilginin sunum sırasıyla olması gerekli değildir. Metinler, okurun, metindeki bilgiyi aramasını gerektirecek şekilde düzenlenmiştir.”*

Yazılı anlatılar, sözlü anlatılar arasında en önemli fark, sözlü anlatılar doğal söylem ortamlarında gerçekleşirken, yazılı anlatılarda, yazar bu söylemi yaratmaktadır. Başka bir deyişle, sözlü anlatım etkileşimli bir ortam içinde gerçekleştiği için söylemsel düzenlemelerin dilsel olarak kodlanması gerekmez. Oysa yazılı anlatılarda üretici-alıcı etkileşimi yalnızca dilsel ürünle gerçekleşeceği için, söylemsel özelliklerin de yazar tarafından yaratılması ve dilsel olarak metinde işaretlenmesi gerekir.

Sözlü ve yazılı anlatı arasındaki diğer bir ayrım da, konuşulan dil planlanmadığı için gerçek zaman içinde (konuşma anında) yapılandırılması; buna karşın yazılı dilin daha geniş, uygun boş zaman içinde yapılandırılmaya açık olmasıdır. Bu da yazılı dilde, üretici açısından, metnin planlanmasına, denetlenmesine, tekrar düzenlenmesine olanak yaratır. Okura, ilk okumada ulaşamayan önermeleri sonraki okumalarda bulma ya da

metni çizgisel okuma dışına da taşarak algılama şansı verir.

Sözlü ve yazılı anlatıyı, kullandıkları araç ve gerçekleştirildikleri ortama bağlı olarak ortaya çıkan farklılaşmaların ötesinde, yazılı anlatının edebiyatta taşıdığı belirleyici özelliği ile değerlendirmek gereklidir. Edebiyat alanındaki anlatıların en temel farklılıklarından biri de kurmaca içermesidir. Kurmaca metinler deneyimsel (ampirik) dünyadaki bir şeyin, bir durumun karşılığı olmak zorunda değildirler; gerçek dünyada göndermeleri yoktur, ancak benzerleri bulunabilir. Buradan hareketle, kurmaca metinlerin yazar tarafından yaratılan bir evrenin parçası olduğunu ve göndergesinin yine o evren içinde yer aldığını söylenebilir. Kurmaca metinler gerçeğe değil, kendi oluşturduğu tasarlanmış (düşsel, imgesel, yapay) dünya içindeki gerçekliğe gönderimde bulunurlar; ama bu dünya ile gerçek dünya arasında benzerlik görülebilir. Bu da kurmaca metinlerin dış gerçekten bağımsız bir evren yaratmakla birlikte, dış gerçeklikle olan bağlarını koruyabileceğini gösterir.

Bu anlamda bir anlatının kurmaca taşıyor olması, kendisi için bir dünya yarattığı anlamına gelir ve bunu da yaratan simgesel yapının iç dinamizmidir. Doğal dilleri bir araç olarak kullanan edebi metinler, bu araçtan kendilerine özgü yeni, ikinci bir dil dizgesi yaratarak dilsel araçlarla bu simgesel yapıyı ve dinamizmi kurarlar. ‘Söylediği dışında bir şeyler söyleyen’ dilsel yapı, yazınsal metinler boyutunda, doğal dilden yazınsal dil aşamasına üretici dönüşümlerle geçer. Bu üretici dönüşümler de, gerek söylem, gerekse anlatı boyutunda bir çokanlamlılığın kurulmasına yol açar (Rifat 1999).

Anlatı metinlerinde kurmaca, yazarın okur üzerindeki iletişimsel hedeflerine uygun olarak metinde gerçekleştirdiği dilsel düzenlemeleri içerir. Kurmaca taşıyan anlatı metinlerinde, ileti, bilgilendirici metinlerde olduğu gibi açık değil, örtüktür. Örtükleme bir strateji olarak anlatı metinlerinin sezdirimlerle (implication) ve bu sezdirimlerin sonucundaki çıkarımlarla (inference) metnin anlamlandırılmasını ve iletiye ulaşılmasını sağlar. Bu nedenle okur, metnin iletisine ulaşmak için diğer metin türlerinden farklı bir çaba içine girmelidir. Retorik şemanın düzenlenişi ile anlamsal yapı arasında, yazar tarafından bilinçli olarak eksiltelen, dağınıklaştırılan ya da değiştirilen uyumu kendi zihinsel etkinliğinde üretebilmeli ya da düzenleyebilmelidir. Okuru, metin karşısında böyle bir çabaya sokmak onu aynı zamanda metnin yazılma sürecine de taşımak anlamına gelir. Çünkü metnin iletisi ve okur üzerindeki iletişimsel niyetler ancak, okurun da bu süreç içinde gerçekleştireceği zihinsel etkinlikle sağlanır.

“Duha Koca Oğlu Deli Dumrul Destanı”nın Biçimlenişi ve Retorik Şemanın Sunumu:

Labov’un sözlü anlatılardan yola çıkarak belirlediği prototip biçimlenişte retorik şemanın içerdiği altı öğeden biri olan *özet* anlatının neye ilişkin olduğu, niçin anlatıldığı hakkında bilgi vererek öyküyü genel çizgileriyle tanıtan bölümdür ve genellikle anlatının hemen başında yer alır. Dede Korkut Kitabı’nda yer alan 12 anlatının hiçbirinde bu bölüm yer almaz. Bu biçimlenişi Dede Korkut Kitabı’ndaki “Mukaddime”nin varlığıyla açıklamak pek de mümkün değildir. Mukaddime bölümünde Korkut Ata/Dede Korkut

yarı kutsal kimliği ile tanıtılır ve onun sözlerine yer verilir. Dede Korkut'un kimliği kitapta yer alan anlatıların neredeyse kutsal bir anlatıcının kaynak olarak gösterilmesi nedeniyle "değer" kazanırsa da olayların içeriğiyle doğrudan bağ kurmaz. Kitapta yer alan 12 anlatı, Dede Korkut'un hikmetli değerlendirmeleri için örnek metinler olarak işlev kazanır. Bu bağlamda "Mukaddime" bölümü söylemsel olarak bütün anlatıları çerçeveler ve okurla kurduğu iletişim nedeniyle söylemsel değer kazanır. Labov'un belirttiği işlevi doğrudan sergilemez. Labov'un yönlendirim bölümünün işleviyle ilişkilendirilebilecek söylemsel ifade, her anlatının, başında yer alan "... destanını beyan eder hanım bey" söz kalıbıyla açılmasıdır. Burada, anlatının kahramanı, aktarılacak olayların "destansı" niteliği alıcıya (okur/dinleyici) metnin en başında belirtilir. Ayrıca her anlatının başında yinelenen bu söz kalıbı tahkiye eylemini açıkça işaret eder. Günümüz modern anlatılarda sıklıkla söz konusu olan, bir anlamda anlatının kendi anlatma bilinci olarak ele alınabilecek bir üst-kurmaca olarak da yorumlanabilir.

Dede Korkut Kitabı'nda yer alan anlatıların neredeyse hepsi Labov'un *karmaşık olay* olarak adlandırdığı bölümle başlarken; Deli Dumrul retorik şemanın *yönlendirim*le kişi, yer, zaman ve olaylara ilişkin genel bilgilerin aktarıldığı bölümle açılır. Benzer biçimleniş, daha farklılaştırılmış bir yönlendirim bilgisi "Uşun Koca Oğlu Segrek Destanı"nda görülür. Ancak Seğrek Destanı'nın başındaki yönlendirim bilgisi, Deli Dumrul'dan farklıdır. Seğrek Destanı'nın başında yer alan yönlendirim bilgisi Seğrek'in macerasına konu olan, onun eylemlerini

yaratan kardeşi Eğrek'in esir düşmesini anlatan bilgileri içerir. Dolayısıyla anlatı, yönlendirim bilgisiyle başlamışsa da bu yönlendirim bilgisi daha sonraki olayların nedenini oluşturacak olan Eğrek'le ilişkilidir ve metnin uzanımında Seğrek'in anlatısı da daha geniş yer tutar (10 sayfayı geçen anlatının yaklaşık 1,5 sayfasında Eğrek'le ilgili bilgiler yer alır). Deli Dumrul'da ise yönlendirim bilgisi, temel kişi olan Deli Dumrul'un özelliklerini ve olayların gelişimine ilişkin sezdirimleri oluşturur.

Deli Dumrul'un başlangıcında yönlendirim bölümü için tipik olan süreklilik gösteren zaman ve görünüş ekleri {-(A/I)rdI} açıkça görülür: "*Geçeninden otuz üç akçe alırdı, geçmeyeninden döve döve kırk akça alırdı. [...] çıksın benimle savaşsın der, benim erliğim yiğitliğim Ruma, Şama gitsin, ün salsın der idi*" (Ergin 2003: 113).

Anlatı metinlerinin içeriksel sunumlarında, yönlendirim bölümü, çoğu zaman çizgisel olarak anlatının başlangıcında özet bölümünden sonra yer alır ve karmaşık olaylar dizisi için bir gönderim alanı oluşturur. Yönlendirim bölümü, metnin çatısını kurarak metnin bütüncül yapısı için bir çerçeve açar ve karmaşık olaylar bölümünde sunulacak olayların anlaşılmasını sağlayacak ön bilgileri sunar; böylelikle de yönlendirme bilgileri karmaşık olaylara çerçeve kazandırır. Deli Dumrul'da da bu biçimleniş söz konusudur. Deli Dumrul bir değişim/dönüşüm anlatısı sunmaktadır; Dumrul kendi benliğini, dünyayı, varlığı kavrayışında anlatının başlangıç durumu ve bitişi arasında önemli bir değişim geçirir. Yönlendirim bilgileriyle hem Dumrul'un olaylar karşısındaki tutumu hem de deneyim sonucunda-

ki değişimi görünür kılınmaktadır. Kahramanın adında yer alan “deli”lik, narsistik özelliklerle zorbalığını ve ölçsüzlüğünü işaret eder. Başlangıç bölümünde yönlendirim bilgisi olarak “bir kuru çayın üzerine yaptırdığı köprü” ve “geçemeyeninden de döve döve kırk akça al[ması]”, “deli”lik nitelenmesini eylem düzeyinde de gösterir. Yönlendirim bölümünde yer alan bu bilgi, sonrasındaki karmaşık olaylar dizisindeki eylemleri anlamlandırmak, süregiden bir tutumun izlerini işaret etmesi bakımından önemlidir. Ayrıca, diğer anlatılarda Deli Dumrul’da olduğu gibi güçlü bir değişim geçiren kahraman söz konusu değildir; kahramanlar kendiliklerinde var olan özellikleri ya da potansiyelleri ortaya koyarlar.

Labov’un belirlediği retorik şemada olayların sıralı aktarımını içeren *karmaşık olaylar dizisi* kitaptaki bütün anlatılar için söz konusudur ve neredeyse bütün anlatılar doğrudan bu bölümle başlar. Kitapta yer alan anlatıların bazılarının açılış cümleleri doğrudan bir eylemi içerir: “Dirse Han oğlu Boğaç Han Destanı”: “*Bir gün Kam Gan oğlu Bayındır Han yerinden kalkmıştı.*” (Ergin 2003: 21), “Kam Püre’nin oğlu Bamsı Beyrek Destanı”: “*Kam Gan oğlu Bayındır Han yerinden kalkmıştı.*” (Ergin 2003: 57), “Kazan Bey oğlu Uruz Bey’in esir olduğu Destanı”: “*Bir gün Ulaş oğlu Kazan Bey Han yerinden kalkmıştı.*” (Ergin 2003: 91). “Basat’ın Tepegöz’ü öldürdüğü Destanı”: “*Meğer Hanım bir gün Oğuz otururken üstüne düşman geldi.*” (Ergin 2003: 152).

Karmaşık olaylar dizisinin eylem içeren yapısının, epik dünyanın sunumunda baskın ve belirleyici olması son derece beklendik bir durumdur. F.

Moretti, destansı anlatıların bir kahraman sayesinde şekil alan ve onda kendini tanıyan bütünlüklü bir dünya ürettiğini belirterek; kahramanların kendilerini eylemleriyle ortaya koyduğunu, sadece mizacı değil aynı zamanda amaç ve niyetleri de bu dışsallıkta, eylemleri aracılığı ile görünürlük kazandığını söyler (2005: 11-12). Dolayısıyla kitaptaki bütün anlatılarda karmaşık olaylar dizisi, metnin en belirgin ve geniş bölümü olması yanı sıra dışsal eylemlerin de yoğunluk kazandığı izlenebilmektedir.

“Duha Koca Oğlu Deli Dumrul Destanı” anlatısında yönlendirim bölümünü izleyen karmaşık olaylar dizisi şöyle özetlenebilir: Köprünün yanındaki obada bir yiğidin ölmesi üzerine ağlayan obalıların yanına giden Deli Dumrul yiğitlerin canını Azrail’in aldığı öğrenir ve Azrail’e meydan okur. Bu durum Allah’ın gücüne gider ve Azrail’i Deli Dumrul’un canını alması için gönderir. Deli Dumrul, Azrail’le mücadelesinden yenik çıkar. Deli Dumrul ölümden ancak kendi canına karşılık bir can getirirse kurtulabilecektir. Annesinden ve babasından kendi canını kurtarmak için can isteyen Deli Dumrul her ikisi tarafından reddedilir. Deli Dumrul eşine durumu anlatır ve çocuklarını öksüz koymamasını, evlenmesini vasiyet eder. Dumrul’un eşi, onun canına karşılık kendi canını vermek ister. Deli Dumrul, Allah’a, eğer canını alırsa karısıyla birlikte alması, almayacaksa ikisini de bağışlaması için dua eder. Onun duası Allah’ın hoşuna gider, Azrail’e onun anne ve babasının canını almasını, Dumrul ve eşine de yüz kırk yıl ömür bağışladığını bildirir.

Deli Dumrul’da önemli bir ağırlık taşıyan ve çoğu zaman kahramanın

düşünsel düzeyini dışsal bir eylem olarak ifade eden “dedi/der” eyleminin sıklığı anlatının türsel (destansı) eğilimiyle de uyumlu görünmektedir.

Söz aktaran eylemler	Diğer eylemler		
de-”	53	(köprü yaptır-, akça al-, yetiş-, çekil-, dön-, vs.) 50	
söyle-	6		
Sözedim			
beyan et-	1		
yalvar-	1		
buyruk eyle-	1		
dua et-	1		
dua kıl-	1		
nida eyle-	1		
Toplam	66	Toplam	50

Anlatıdaki olayları aktaran eylemlere bakıldığında söz aktaran eylemler belirgin bir yoğunlukla kullanılmaktadır. Eylemlerde duyuşsal özellik sunan tek eylem “sözü hoş gel-” şeklindedir ve 3 kez kullanılmıştır: “Hak Taâla’ya Dumrul’un sözü hoş gelmedi” (s. 113), “Hak Taâla’ya Deli Dumrul’un burada sözü hoş geldi.” (s. 117, 122). Duyuşsal özneliği ifade eden bu eylem de arkasından gelen sözedimlerle somutlaşır, görünür kılınır; dolayısıyla sadece bir içsel edim olarak kalmaz.

Anlatıda “söylemiş/söyler, görelim hanım ne söylemiş/söyler” söz kalıbının manzum parçalar önünde yinelenmesi görülür. Anlatısal eylemin (söyle-) aktarıldığı bu metinleştirme “anlatısallaştırılmış söylem” olarak adlandırılır. Metinde 6 kez yinelenen bu kültürel söz kalıbı sonrasında, metin kişilerinin sözleri aktarılır; böylelikle okura diğer söz aktarımlarından farklı bir düzenlemeyle karşılaşacağı sezdirilir.

Şiirsel dille aktarılan bu parçalar metindeki olay akışıyla, içerikle uyumlu olmanın yanı sıra; bağımsız birer

metin olarak da okunma potansiyelleri vardır. Kuşkusuz bu, sözlü kültürün özelliği olarak açıklanabilirse de, hem uzunlukları hem de şiirsel niteliğiyle yalnızca olay akışına bağlı bir diyalog olarak sınırlanmaz. Diğer bir deyişle bu manzum parçalar sadece metin içindeki muhataba verilen yanıtlar değil; söyleyiş özellikleri ile okura yönelik söylemsel niyetleriyle bir tirad olarak da yorumlanması mümkündür. Tam da bu özelliklerinden dolayı anlatısal akıştan bağımsızlaşma eğilimi taşırlar.

Metindeki bu manzum bölümler anlatıdaki trajik etkiyi, anlatının konusuyla sınırlandırmayıp, genel geçer bir anonim bilgiye genişletir. Deli Dumrul’un Azrail’e ilk kez karşılaşmasında ona hitaben söylediği manzum bölümde şaşkınlığının yanı sıra Azrail’i küçümseyişi ve ona meydan okuyuşu anlatısal gerilimi artırır. Dumrul’un diğer tiradı ise ölüm karşısındaki güçsüzlüğünü idrak ederek Azrail’den aman dilemesi ve üçüncü manzum parçada ise değişen bilinç durumunu ortaya koyar.

İlahi kuvvet karşısında doğru kavrayışı bulan Dumrul, bundan sonraki manzum parçalarda beşeri dünyayla yüzleşecektir. Canının yerine can arayan Dumrul’un, babası ve anasıyla yaptığı konuşmalar, onlar tarafından reddedilmenin teslimiyeti ile eşitleme ve vedalaşması da manzum olarak verilir. Dumrul’un önce babası tarafından sonra da anası tarafından reddedilmesi anlatının gerilimini tırmandırır ve kaderine teslimiyetle eşine yaptığı vasiyet olayların sonu olarak görünür. Ancak eşinin teklif edilmeden canını Dumrul’a bağışlamasını anlatan manzum parça anla-

tının sürprizi olarak onu yeni bir evreye taşır. Eşinin Dumrul'a duyduğu yüce sevgiyi ve sadakati, gösterdiği fedakarlıkla ortaya koyan bu bölüm anlatıda yer alan manzum parçaların en uzunudur. Anlatıdaki son manzum parçada, Dumrul'un beşeri dünyada yaşadığı yüzleşmenin onun ilahi varlığı kavrayışını daha da güçlendirdiği gösterir niteliktedir. Dumrul, yeni bir bilgi ve aydınlanma düzlemine her iki dünyayı da deneyimleyerek geçer.

Anlatının işlevsel açıdan en önemli bölümü olan *değerlendirmede*, anlatının neden anlatılmaya değer olduğunu vurgulayan, anlatıyı sıra dışı kılan yönü verilir. Çok boyutlu olarak anlatı metnine girift bir şekilde yerleşen değerlendirme içeren ifadeler içe ve dışa yerleşik olarak incelendiğinde Deli Dumrul anlatısında, içe yerleşik değerlendirmeler söz konusudur. Metinde anlatısallaştırılmış ifadeler (yani direkt aktarım içeren diyalog ve manzum parçaları içermeyen ifadeler dışında) bakıldığında metnin başlangıcında "*Geçenden otuz üç akçe alırdı, geçmeyeninden döve döve kırk akça alırdı. Bunu niçin böyle ederdî?*" (Ergin 2003: 113, vurgular bize ait) vurgulanan cümle, anlatının sıra dışı yönüne işaret eder ve bu hikâyenin anlatılmaya değer ilginçliğini sergiler. Ayrıca soru formuyla verilmiş olması da bu işlevini daha da güçlendirir.

İçe yerleşik değerlendirme olayların akışı sırasında, söz konusu olayla ilgili içeriğe sahiptir: "*Hak Taâla'ya Dumrul'un sözü hoş gelmedi*" (Ergin 2003: 113) cümlesiyle, Dumrul'un ölen yiğidin ardından Azrail'e meydan okuyuşuna ilişkin değerlendirmeyi içerir. Yine benzer şekilde, "*Deli Dumrul kırk yiğit ile yiyip içip otururken ansızın Azrail çıka geldi. [...] Deli*

Dumrul'un gözü görmez oldu, tutar elleri tutmaz oldu. Dünya alem Deli Dumrul'un gözüne karanlık oldu." (Ergin 2003: 114, vurgular bize ait) vurgulanan ifadelerde, Azrail'in gelmesiyle ilgili Dumrul'un duyumsadıklarına yer verilir.

"*Deli Dumrul babasından yüz bulamayıp sürdü anasına geldi.*" (Ergin 2003: 118), "*Azrail hatunun canını almağa geldi. İnsan oğlunun ejderhası eşine kıyamadı.*" (Ergin 2003: 121) örneklerinde görüldüğü gibi olumsuzluk bildiren, karşıtlık gösteren ifadelerde de içe yerleşik değerlendirme yapılmakta, anlatılan olayla ilgili tutumlar gösterilmektedir.

Deli Dumrul anlatısında, *eylem aktarımı yoluyla değerlendirme*, yani kişilerin olaylara verdikleri tepki veya olaylara ilişkin duyumsadıklarının yaptıklarıyla aktarımı söz konusudur. Diğer değerlendirme görünüşleri alıntılarla gösterildiği gibi daha sınırlı kalmaktadır. Bu biçimleniş, daha önce de belirtildiği gibi destansı anlatıların kahramanın düşünce ve duyguların sunumunu dışsallaştırma eğilimi ile ilgili görünmektedir.

Olayların çözüme ulaştığı, çatışmaların neticesini veren *çözüm* bölümü, Deli Dumrul anlatısında açıkça belirtilir. Oğullarından canını esirgeyen baba ve ananın canının alınması, Deli Dumrul ve eşine yüz kırk yıl daha ömür bağışlanması. Ceza ve ödül mekanizması ile olaylar çözüme kavuşur. Ancak anlatıda ödül ve ceza, iyilik-kötülük karşıtlığından beslenmez; modern anlatılara eklenilebilecek bir gelişim/dönüşüm içerir.

Retorik şemanın son bölümünü oluşturan *sonuç* ise anlatımın sona erdiğini işaretleyen ve çözümden sonra yer alan bölümdür. En köklü sözlü

anlatılardan olan masallarda, olayların çözümünden sonra “onlar ermiş muradına, biz çıkalım kerevetine” gibi kalıp sözlerle, anlatımın sona erdiğini gösteren bu bölüm sözlü anlatılar için tipiktir. Deli Dumrul’un çözüm bölümünden sonra anlatım, Dede Korkut’un gelip destan söylemesi, destanı Deli Dumrul’a ait kılması ve dua edilmesiyle sonlandırılır. Dede Korkut Kitabı’nda yer alan bütün anlatılar sonuç bölümüyle kapatılmakta; anlatı ve anlatım ayrımına yaslanan günümüz modern anlatı tekniklerindeki arayışların yeniden keşfettiği kadim geleneği ortaya koymaktadır.

Sonuç:

Hayatın pratik meseleleriyle ilgili deneyime dayalı bir bilgelik içeren sözlü anlatılar, dinleyicisine açık ya da örtük bir biçimde kimi zaman bir ahlak dersi, kimi zaman nasihat, kimi zaman da bir düstur vererek yararlı bilgiler sunar. Dolayısıyla sözlü kültürde hem toplumsallaşmada hem de kültürel birikimi koruma ve aktarmada anlatı metinleri son derece önemli ve işlevseldir.

Kuramsal gelişmeler ışığında Türk edebiyatının, tarihinin, kültürünün en önemli metinlerinden olan Dede Korkut Kitabı’nda yer alan “Duha Koca Oğlu Deli Dumrul Destanı” dilbilimsel yaklaşımların kuramsal bakış açısıyla değerlendirilmeye çalışılmıştır. W. Labov’un kişisel deneyim anlatılarından yola çıkarak tanımladığı sözlü anlatıların retorik şeması, Deli Dumrul anlatısındaki düzenleniş açısından değerlendirilmiştir. Anlatılardaki retorik şema alıcı (okur/dinleyici) merkezli bir düzenlemedir; yani anlatımın nasıl yapılandırıldığına, alıcı (okur/dinleyici) üzerinde hedeflenen iletişimsel niyetleri içerir.

Deli Dumrul anlatısında retorik şemanın 6 bölümün hepsi, “özet” bölümü dışında, yer almaktadır. Retorik şemanın prototipik sıralanış düzeni de Deli Dumrul anlatısında korunduğu gözlenmektedir. Bu biçimleniş şüphesiz metnin sözlü anlatı geleneğiyle ilişkisinden kaynaklanmaktadır. Modern anlatılarda sıklıkla gözlemleyebildiğimiz retorik şemanın kimi bölümlerinin eksiltilmesi ya da dağınık düzenlenmesine Deli Dumrul anlatısında rastlanmaz. Ancak daha önce de belirtildiği gibi Dede Korkut Kitabı’nda yer alan diğer anlatılarda yer almayan yönlendirim bölümü sadece Deli Dumrul’da bulunmaktadır. Bu düzenleniş anlatımın hem içeriğiyle hem de bu anlatımın Kitap’taki diğer anlatılarla karşılaştırıldığında “oldukça yeni, geç dönemlere ait bir ürün” (Gökyay 1976, aktaran Bilgin 1997:113) olmasından kaynaklanıyor görünmektedir.

Karmaşık olayların sunumunda kronolojik sıralama “gerçekte oluş” sıralanmasıyla verilmiş; kurmacanın geri dönüş ya da ileri sıçramalara fırsat veren imkânı kullanılmamıştır. Bu sıkı ve ardışık sunum, anlatıda dışa yerleşik değerlendirmelerin olmayışını da açıklamaktadır. Öykünün kendi zamanı ve anlatımın zamanının farklılığı, anlatı metinlerinde yapılan bu iki farklı zamansal boyut, Deli Dumrul anlatısında öne çıkarılmamıştır. Olayların anlatımındaki kronolojik akışı kesintiye uğratan bir düzenleme söz konusu değildir; bu da zamansal/kronolojik akışta çizgisel sunumun benimsenmesinden kaynaklanmaktadır.

Deli Dumrul anlatısının ve genel olarak geleneksel sözlü anlatıların çözüm bölümünde, çatışma ya da problemin nasıl çözüldüğü verildikten sonra

anlatımın bittiğini belirten sonuç bölümüyle de metin kapatılmıştır.

Gerek retorik şema bölümlerindeki düzenlenişin prototiple sergilediği örtüşme, metnin sonunda anlatıya konu olan problemin açık ve kesin bir şekilde nihayete erdirilmesi, anlatma ediminin bittiğini işaretleyen sonuç bölümü; biçimsel yapıdaki bu uyum ve düzen, destansı anlatıyı yaratan dünyayı kavrayışla da son derece ilgilidir. Moretti'nin belirttiği gibi önemli olan bir anlatının “nasıl bittiği değil, neleri varsayıdır” (2005:40). Dünyayı organik bir bütünlük olarak kavrayan bu dünya algısında, çatışma ya da problem bu bütünlüklü dünyanın dengesini yeniden oluşturacak şekilde giderilir. Anlatının yapılarındaki düzenlilik de şüphesiz bu düzenin yeniden inşasını sağlayacak, uyumunu tesis edecek biçimlerle görünecektir. Son tahlilde biçim, ideolojinin taşıyıcısıdır.

KAYNAKÇA

- Andringa, E. “Literary Narrative and Mental Representation or How Readers Deal with a Rose for Emily”. *Naturalistic Text Comprehension*. Herre Van Oostendrop and Rolf A. Zwann (ed.). New Jersey: Ablex Publishing, 1993: 247-267.
- Culler, Jonathan. “Defining Narrative Units”. R. Fowler (ed.). *Style and Structure in Literature: Essay in New Stylistic*. New York: Cornell University Press, 1975.
- Dede Korkut Kitabı inceleme. Muharrem Ergin. İstanbul: Boğaziçi yayınları, 2003.
- Koç, A. A. “Anlatı Yapısının Kavramsal ve Dilsel Gelişimi”. *Dilbilim Araştırmaları*. Ankara: Hitit Yayınevi, 1993: 51-60.
- Labov, William. *Language in the Inner City*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1972.
- Moretti, Franco. *Mucizevi Göstergeler Edebi Biçimlerin Sosyolojisi Üzerine*. İstanbul: Metis Yayınları, 2005.
- Onega, S. ve Landa, J.A.G. *Anlatıbilime Giriş*. Çev. Yurdanur Salman, Deniz Hakyemez). İstanbul: Adam Yayınları, 2002.

- Özçalışkan, Şeyda. “Vladimir Propp’un Biçimbilimsel Yaklaşımı Çerçevesinde Bir Keloğlan Masalının İncelenmesi”. *Dilbilim Araştırmaları*. Ankara: Hitit Yayınevi, 1996: 59-75.
- Rifat, M. *Gösterge Eleştirisi*. İstanbul: Kaf Yayıncılık, 1999.
- Saydam, Bilgin. *Deli Dumrul’un Bilinci*. İstanbul: Metis yayınları, 1997.
- Todorov, Tzvetan. *Poetika’ya Giriş*. Çev. Kaya Şahin. İstanbul: Metis Yayınları, 2001.
- Yağcıoğlu, Semiramis. “Yazınsal Metinleri Okuma ve Anlamlandırma Sürecinde Bilgi ve Deneyimin Rolü”. *X. Dilbilim Kurultayı Bildirileri*, İzmir, 1996: 129-145.
- Zeyrek, Deniz. “Göstergebilim, Söylem Çözümlemesi ve Anlatı İncelemesi” *Dilbilim Araştırmalar*. Ankara: Hitit Yayınevi, 1991: 105-112.

NOTLAR

- 1 Dresden’de ve Vatikan’da olmak üzere iki yazma nüshası bulunan Dede Korkut Kitabı’nın, bu nüshalara dayanarak ikinci ve son kez Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü’nün yayınladığı ilmi neşri Muharrem Ergin’e aittir. Çalışmamızda kullandığımız metin, Muharrem Ergin’in bugünkü Türkçeye çevirdiği ve “eserin aslı yapısının bozulmamasına dikkat edil[ğini]” (Ergin 2003: 10) belirttiği Dede Korkut Kitabı’nda yer alan “Duha Koca Oğlu Deli Dumrul Destanı” adlı metindir (Ergin 2003:112-122). 12 anlatının yer aldığı Dede Korkut Kitabı bir “Mukaddime” ile başlamakta ve “Duha Koca Oğlu Deli Dumrul Destanı” 5. sırada verilmektedir.
- 2 Mehmet-Sema Rifat tarafından Türkçeye “Masalın Biçimbilimi” (1985) adıyla çevrilen bu kitabın alandaki önemini ve niteliğini Orhan Koçak, Todorov’un “Poetikaya Giriş” kitabına yazdığı “Sunuş” yazısında “V. Propp’un Masalın Biçimbilimi (1928), getirdiği biçimselleştirme yöntemiyle, anlatılarda olay örgüsünün yapısal çözümlemesinin ilk sistemli örneğidir (yapısalcılık açısından, yeni bir Aristoteles Poetikası olarak görülebilir)” (2001:12) ifadesiyle ortaya koyar.